

ערבית שפה יפה? לא אצלנו

פרופ' אלי פודה*

המאמר [התפרסם בהארץ](#) ב-29 באוגוסט 2018

המנדט הבריטי הסתיים כידוע ב-1948, אך הוא הותיר אחריו מערכת של חוקים, תקנות ונוהגים השרירים וקיימים גם לאחר 70 שנה. כך הדבר לגבי השפה הערבית, אשר נותרה שפה רשמית, לצד העברית. במגילת העצמאות אמנם לא נכתב דבר לגבי השפה הערבית, אך מרוח השוויון הנושבת מן המגילה, ניתן להסיק כי לא חל שינוי במעמדה.

ממשלות ישראל לדורותיהן לא שינו את הסטטוס הזה של הערבית, גם לא בתקופת הממשל הצבאי בשטחי האוכלוסייה הערבית (1949-1966). הקביעה בחוק הלאום שלשפה הערבית "מעמד מיוחד", בעוד העברית היא שפת המדינה הרשמית, יצרה לראשונה היררכיה רשמית בין שתי השפות, שבה הערבית שפה משנית, שמעמדה המדויק בחוק ייקבע בשלב מאוחר יותר, אם בכלל.

תולדות הערבית כשפה רשמית במדינת ישראל ידעו עליות, אך בעיקר מורדות. המאמצים של שרי חינוך שונים – בראשם יצחק נבון – להכניס את לימודי הערבית כשפת חובה בבתי הספר נתקלו בהתנגדות פוליטית של מפלגות בקואליציה ובאופוזיציה. עם זאת, ב-1995 הצליח משרד החינוך בראשות אמנון רובינשטיין להכניס את חובת לימוד הערבית כשפה זרה שנייה בחטיבת הביניים (ז'-ט'). היו אלה שנות אוסלו, כאשר תהליך השלום היה בשיאו. אבל שום שר חינוך לא הצליח להכניס את הערבית ללימודי הליבה, ולחייב את בוגרי מערכת החינוך להיבחן בערבית, כשם שנבחנו באנגלית. במערכת החינוך הערבית נבחנים כל התלמידים בשלוש שפות.

ציון דרך חיובי נוסף במעמדה של הערבית היה החלטת בג"ץ ב-2002, בעקבות עתירה של האגודה לזכויות האזרח ועדאלה, כי חובה על העיריות בערים המעורבות לדאוג שהשילוט העירוני יהיה גם בערבית. יש הרואים בהחלטה זו מעין קביעה של בית המשפט כי הערבית היא שפה רשמית בישראל.

ואולם, מאז 2001 העלו ח"כים שונים מהימין – הראשון היה מיכאל קליינר מהליכוד – הצעות חוק המבטלות את מעמדה של הערבית, ומותירות את העברית כשפה רשמית יחידה. בהצעות של חברי כנסת מהימין התייחסו לערבית כאל "שפה רשמית משנית", שפה "בעלת תשומת לב מיוחדת", שפה בעלת "מעמד מיוחד" – כולם ניסוחים נקיים שמשמעם הורדת מעמדה של הערבית.

מבט לרוחב מגלה עד לאן הידרדרה הדמוקרטיה הישראלית. אלכסנדר יעקובסון הראה כיצד קרואטיה, סרביה ולטביה – שלוש מדינות המדורגות קרוב לישראל במדד של ארגון Freedom House – מתייחסות בחוקותיהן באופן שוויוני למיעוטים בשטחן. מפתיע עוד יותר לגלות שמרוקו, שמדורגת נמוך במדד החופש העולמי, תיקנה את חוקתה ב-2011, באופן שקובע כי הערבית היא השפה הרשמית, אך "כמו כן, תמאזיע'ית (השפה של הברברים) היא שפה רשמית במדינה, בהיותה מורשת משותפת לכל המרוקאים". הניסוח אמנם מבטא מדרג, אך הוא בצורה מעודנת ולא פוגענית.

הפיחות במעמדה של הערבית הוא ביטוי לרוח התקופה שהחלה לנשב בחברה הישראלית בראשית שנות ה-2000, כתוצאה משינויים דמוגרפיים ופוליטיים, אכזבה מכישלון תהליך השלום והאינתיפאדה הפלסטינית השנייה. היא גם מבטאת שינויים אידיאולוגיים בימין. עוד ב-1944 כתב מנחם בגין באחד המנשרים של האצ"ל, כי "השפה העברית והשפה הערבית תהיינה שפות הארץ; לא תהיה הפליה בין ערבי ליהודי בקבלת

* פרופ' אלי פודה הוא חבר ועד מנהל במכון מיתוים, מרצה בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית, ונשיא האגודה הישראלית לחקר המזרח התיכון והאסלאם.

משרה ממשלתית או ציבורית". בחלוף 75 שנים, הרעיונות של ז'בוטינסקי ובגין היו למרמס בידי יורשי הרוויזיוניסטים.

חשוב לזכור, כי בפועל העברית והערבית מעולם לא היו שוות. ההגמוניה של העברית מצויה בכל תחומי החיים, כולל בתי המשפט ודיוני הכנסת, והחברה הערבית אינה נלחמת בתופעה אלא משלימה עמה. לכן הורדת המעמד של השפה הערבית היא בעיקרה סמלית. אך יש לה השלכות עגומות: ראשית, היא מבטאת את חוסר היכולת של החברה היהודית לראות את "האחר". במצבי קונפליקט הזהות נקבעת ומחוזקת באמצעות דה-לגיטימציה של האחר, אבל אחרי 100 שנות סכסוך דומה כי הזהות הישראלית-היהודית חזקה דיה כדי להכיר באחר, מבלי שתרגיש מאוימת. שנית, היא מחזקת את התפישה של מדינה במצור, מוקפת באוקיינוס ערבי ומוסלמי.

שפה יכולה לגשר בין תרבויות, אך גשר חד-סטרי שבו רק המיעוט לומד את שפת הרוב, לא רק מנציחה את ההגמוניה של הרוב וגורמת להשפלת המיעוט, היא גם גורמת לבידודו של הרוב היהודי במרחב. כדי להשתלב במרחב על ישראל להכיר בתרבות ובשפה של האחר, וללמוד אותן. דווקא לאחר שישראל נפתחה קמעא לאזור, חתמה על הסכמי שלום עם שתיים משכנותיה והיא מקיימת יחסים גלויים וחשאיים עם הרשות הפלסטינית ועם כמה ממדינות ערב, היא הולכת ומסתגרת.

בדיון בוועדת חוקה חוק ומשפט של הכנסת לציון יום השפה הערבית ב-2016, אמר בני בגין, בצדק, כי מטרת החוק המוצע "איננה להאדיר את השפה העברית, אלא להדיר את השפה הערבית". החברה היהודית, על פלגיה הפוליטיים השונים, צריכה להתנגד לכך בכל דרך.